

Rapport nr 1, YA! Yrkesakademien i Österbotten, 2009

Rapport om Nordplus Vuxen utvecklingsprojekt

Kultur i vården

för den nordiska äldreomsorgen



Henri Rousseau, Fotbollsspelare (The football players), 1908.
Foto och proveniens Solomon R. Guggenheim Museum, New York, (60.1503).

Innehåll:

1. Förord	4
2. Projektledarens ruta	6
3. Projektmöten	8
3.1 Konstituerande möte i Vasas	8
3.2 Andra projektötet i Trelleborg.	9
3.3 Tredje projektötet i Porsgrunn.	10
3.4 Avslutande projektötet i Vasas	11
4. Planering av utbildningen "Kultur i vården" i Trelleborg och Vasas	12
4.1 Kursens syfte och mål.	12
4.2 Förverkligande av kursen.	13
4.3 Metoder i genomförandet.	15
5. Kultur i högere utdanning i helse- og sosialfag ved Høgskolen i Telemark.	16
6. Resultat och erfarenheter av projektet.	18
6.1 Erfarenheter från själva pilotförsöket ur ett österbottniskt perspektiv	19
6.2 Bieffekter av utvecklingsprojektet för Kävlings kommun, Sverige	20
7. Kulturens plats i framtidens vård och vårdutbildning	21
8. Sammanfattning.	22
9. Litteraturförteckning	24

Bilagor

Bilaga 1. Projektdeltagare	25
Bilaga 2. Övergripande kursplan	27
Bilaga 3. Betygskriterier.	29
Bilaga 4. Portfolio.	30
Bilaga 5. Mätinstrument.	30
Bilaga 6. Exempel på fallbeskrivning (hemtentamen).	31
Bilaga 7. Exempel på aktiviteter utförda av de studerande inom ramen för projektet.	34

1. Förord



Birgitta Rapp, fil. dr., forskningsdirektör fd, Stockholms läns landsting, seniorekonsult B Rapp Konsult AB, Docentbacken 15, 10405 Stockholm, email birgitta@rapp.se.

Ansvarig för Stockholms läns landstings forskningsprogram Kultur i vården och vården som kultur, 1994-2006 i samarbete med Karolinska Institutet och Stockholms läns museum.

Böcker i urval: Konst på sjukhus, till glädje för alla (1993), Kultur i vården visavi vården som kultur. Ett livsviktigt forskningsprogram med en tvärvetenskaplig syn på hälsa och livsvillkor i omvårdnad och åldrande (1999), Sinnlig estetik och hälsa, (2004), Omsorg nr 1, Norsk tidskrift för palliativ medicin, Den blomstertid nu kommer. Om vägen till det gyllene åldrandet, (2007).

Invald i rådsgruppen Centrum for Outdoor Design and Health, i International Academy for Design and Health, referensgruppen för Haga Hälsoträdgård. Sakkunnig i Tematiska rum om Kultur i vården, Vårdalinstitutet. Ordförande i Jump & Joy AB. Mångårig erfarenhet som forskare, föreläsare och skribent.

Det är med stor glädje som jag konstaterar att föreliggande skrift ”*Rapport om Nordplus Vuxen utvecklingsprojekt Kultur i vården för den nordiska äldreomsorgen*” nr 1, YA! Yrkesakademien i Österbotten, 2009 nu ligger färdig. Den är ett resultat av ett fruktbart samarbete mellan flera nordiska samarbetspartners såsom YA! Yrkesakademien i Österbotten, Vasa, Kultur i vården i Jämtland, Kultur Skåne/Kommunförbundet Skåne, Høgskolen i Telemark i Porsgrunn, Vuxenutbildning i Trelleborg i Skåne, Kävlinge kommun med Hemvård, Munkberga äldreboende i Piteå kommun, Särskilt boende i Staffanstorps kommun, Luleå Tekniska Universitet med Musikhögskolan i Piteå, Sapientia AB, Piteå, samt det tidigare forskningsprogrammet Kultur i vården och vården som kultur vid Stockholms läns landsting, Karolinska Institutet och Stockholms läns museum. Syftet med detta samarbete har varit att utifrån erfarenheter av arbetet inom äldreomsorgen och resultat från befintlig forskning inom ämnesområdet utveckla vuxenutbildningskurser för den nordiska äldreomsorgen.

Samarbetet kring kultur för bättre livskvalitet har pågått i drygt två decennier. Det började som Arts in Hospital i Unescos regi 1986. Sedan Unescodecenniet löpt ut 1997 fortsatte samarbetet på nordisk basis med stöd av en informell nordisk arbetsgrupp från Sverige, Norge och Finland till 2003. Syftet var att ge impulser och utbyta erfarenheter på nordisk basis och främja utvecklingen inom kultur och hälso-området via nordiska konferenser.

Idén till detta Nordplus projekt tog konkret form och utvecklades som en följd av impulser från den nordiska konferensen *Kultur för livet* i Lund 3-5 oktober 2007, som bland annat ordnades för att gjuta liv i det nordiska samarbetet. Då träffades även flera av dem som har medverkat i projektet. Med konferensen *Kultur för livet* återuppstod den Nordiska arbetsgruppen för Kultur och Hälsa med ett formellt och politiskt förankrat samordningsansvar hos Kultur Skåne i Lund. Christina Gedeborg-Nilsson är ordförande i den Nordiska arbetsgruppen med stöd av Nordisk Kulturfond, Köpenhamn och Kjell Austin.

Detta Nordplus projekt har betraktats som ett led i fullföljandet av några av de önskemål om utbildning med kultur i vården som följde på den nordiska konferensen. Vi har därför fått tillstånd av den Nordiska arbetsgruppen och Kultur Skåne att använda samma logotype med texten *kultur, hälsa och livskvalitet i nordisk samverkan* i informationen om Nordplus projektet och likaledes samma bild med stöd av R Guggenheim museet i New York "Fotbollsspelare" av Henri Rousseau 1908 som för konferensen "Kultur för livet" 2007.

Detta Nordplus projekt är således ett led i en övergripande strategi att verka för att kultur skall bli en obligatorisk och given del i nordiska vårdutbildningar på alla utbildningsnivåer från vårdgymnasium till högskola och universitet. Stor vikt har lagts vid den pedagogiska utformningen av de två redovisade pilotprojekten. Tonvikten har legat på att få de studerande att förstå och också själva få erfarenheter av vad kultur kan innebära för gamla människor som är hänvisade till boenden för äldre under de år av livet som återstår. Rapporten redovisar några av de studerandes upplägg av det praktiska arbetet i vardagen med äldre. En väsentlig del i deras syn är att kulturen skall vara ett återkommande inslag i vardagen och om möjligt också skapa social gemenskap med de äldre på delaktiga villkor. Som vi kan läsa i rapporten kan detta exempelvis uppnås via goda våldoftande måltidstillfällen, gröna utevistelser och vardaglig gemenskap kring stimulerande teman och aktiviteter.

Vidare redovisar rapporten hur äldrevården ser ut där flera av projektets medverkande samarbetspartners verkar i Sverige och Norge och på vad sätt deras erfarenheter ifråga om verksamhet och utbildning med kultur i vården kan utnyttjas i olika utbildningssammanhang. Rapporten ger totalt sett flera exempel på hur kultur kan användas i vårdsammanhang och hur detta gagnar både personal och vårdtagare.

Vi konstaterar att kultur i vid mening har en stor potential i vården. Aktuell forskning visar att detta i synnerhet gäller äldre vårdtagare. Flera forskningsprojekt inom forskningsprogrammet Kultur i vården och vården som kultur vid Stockholms läns landsting belyser detta. Både livslängd och livskraft kan påverkas positivt via kulturaktiviteter och vi kan även få bättre beredskap att klara av infektioner, psykiska trauman och sociala problem.

Det finns många skäl till att verka för att kulturen i vid bemärkelse får en framskjuten roll i friskvård och i äldrevård för den åldrande människan. Kulturinslag ökar kommunikationen mellan anhöriga, vårdtagare och personal. Kulturen innebär att det friska hos vårdtagaren tillvaratas och utvecklas. Att bli medveten om sina och andras kulturbehov är en väsentlig väg för att öka sitt eget och andras välbefinnande.

Det finns ännu alldeles för få tillfällen till fortbildning och vidareutbildning inom detta arbetsfält. Jag är därför övertygad om att denna rapport kommer att fylla sin funktion och verka inspirerande på flera sätt så att vi får in mer kultur i det vardagliga vårdarbetet. Förhoppningsvis skall rapporten också verka som en väckarklocka så att fler blir medvetna om att det behövs många och samordnade vårdutbildningar med kultur i vården så att vård- och hälsopersonal kan möta vårdtagarnas behov av sinnliga upplevelser, skratt och glädje i vardagen.

2. Projektledarens ruta



Barbro Nedermo, PeL, pol.kand., specialyrkeslärare, lektor i samhällsvetenskaper. Projektledare för Kultur i Vården, f.d. kultursekreterare, arbetat som lärare i 20 år, även utbildad konst- och dramalärare, aktiv inom konst-, teater- och hembygdsföreningar.

Det har blivit dags att summera tre års arbete med Kultur i vården. Det hela startade med insikten att det behövs mera kultur i vård och omsorg. På initiativ av skolans dåvarande rektor för studieområdet, Christina Wilson-Streng, skrevs 2006 en ansökan till Nordplus Voksen om ett 1-årigt nätverksprojekt. Vi erhöll stöd från Nordplus, och hösten 2006 påbörjades vårt arbete. I det initierande skedet av projektet hade intresserade och intressanta partners i Norge och i Sverige hittats via Internet och tidigare kontakter. Med hjälp av projektfinansieringen lades grunden för ett långt och bra samarbete. Tillsammans fick vi en möjlighet att bekanta oss med en hel rad intressanta föreläsare som arbetat med kultur inom vården. Vi fick se, lära och inspireras av olika projekt med anknytning till vården.

Erfarenheterna från nätverksprojektet ledde till att vi beslöt att ansöka om en fortsättning på vårt samarbete med ett utvecklingsprojekt. Vi önskade fokusera på äldreomsorgen. Alla var överens om att det rätta var att starta med utbildningen av vuxenstuderande, alltså blivande personal samt personal som redan är verksam inom äldreomsorgen. Vi var väldigt optimistiska, och såg för oss hur vi skulle ändra läroplanerna inom vårdutbildningarna för att få mera utrymme för kulturrelaterade ämnen. En hel del tid sattes ner på att definiera vad vi menar med kultur och vi enades om en bred definition där kulturen står för det som ger upplevelser av livskvalitet och välbefinnande, samt sinnesstimulans ur ett fysiskt, psykiskt, andligt och socialt perspektiv.

Utvecklingsprojektet drog i gång i Vasa, hösten 2007. Ny i projektgruppen var Komvux i Trelleborg, som ger en omvårdnadsutbildning på samma nivå som närvårdarutbildningen i Vasa. Vi hade även fått med nya och kunniga kulturadministratörer, såsom Kultur Skåne/Kommunförbundet Skåne samt läns-kulturen, Kultur i vården i Jämtland som nya partners. Läroplaner och innehåll gjordes upp för kursen "Kultur i Vården". Kursen genomfördes i två repriser såväl i Trelleborg som i Vasa. I Norge hade Høgskolen i Telemark och staden Porsgrunn utvecklat en utbildning på högskolenivå samt fortbildning för personal som arbetar inom äldreomsorgen. Vi gjorde även en hemsida för projektet:

www.yrkesakademin.fi/kulturinomvarden

Vårt arbete med nätverksprojektet och inledningen av utvecklingsprojektet blev av Nordiska ministerrådet utsett som exempel på "best practices". I den anledningen presenterades våra projekt vid Nordiska rådets möte i Köpenhamn, 2007. Våra projekt har i Finland presenterats som modellexempel vid skolningstillfällen för organisationer som ansöker om projektmedel, arrangerade i Österbotten av Nordplus och CIMO¹.

¹ Centret för internationell mobilitet och internationellt samarbete i Helsingfors, Finland.

Det har varit givande att få arbeta med ett projekt som detta. Innehållet är angeläget och jag tackar framför allt studerande, personal på fältet, kolleger och överordnade för det stöd vi fått vid genomförandet. Ett stort tack vill jag också framföra till våra sakkunniga projektpartners (bilaga 1) som varit de stöttepelare som inspirerat oss i arbetet och alltid ställt upp då det behövts.

3. Projektmöten

I detta avsnitt följer kortare sammanfattningar av de projektmöten som genomfördes under projekttiden. Kommentarererna kan hjälpa läsaren att få en liten inblick i den process som ett projekt medför.

3.1 Konstituerande möte i Vasa

Mötet i Vasa, 29-31.10.2007 markerade inledningen på det nya projektet. De flesta av deltagarna var bekanta från nätverksprojektet men vi hälsade också några nya medlemmar välkomna med i arbetet, nämligen Vuxenutbildningen i Trelleborg, Länskulturen i Jämtland samt Kultur Skåne.

Johan Lindberg, dåvarande internationell koordinator vid Svenska yrkesinstitutet, presenterade ramarna för projektet och gick inledningsvis igenom projektets målsättningar, budget och finansiering, rutiner och tidsramar. Projektdagboken genomgicks, liksom alla blanketter.

Ansvars- och rollfördelningen klargjordes. Barbro Nedermo utsågs till projektkoordinator. Svenska yrkesinstitutets internationella koordinator ansvarar för projektbudgeten. För varje partnerorganisation utsågs en ansvarsperson. Christina Gedeberg-Nilsson och Birgitta Rapp ansvarar för utformandet av en informationsplan/strategi (PR-grupp).

För kommunikation och informationsspridning både inom projektet och utåt, beslöt man att utveckla en egen hemsida. Som logo föreslogs samma logo som också användes för konferensen Kultur för livet i Lund i oktober 2007. Denna logo skall vara projektets varumärke och användas i marknadsföringen av projektet.

Vid mötet diskuterade och definierades synen på kultur i vården. Projektets PR-grupp fick i uppgift att formulera denna för den broschyr man beslöt att trycka upp.



Under dagarna ordnades en öppen föreläsning med intressanta föredrag av Birgitta Rapp, Ulla-Britta Johansson, Gro Lorentzen och Gunnar Thuve. Alla föreläsare tangerade temat Kultur i vården och delade med sig sina erfarenheter av kulturprojekt i Stockholms och Jämtlands län i Sverige samt från Porsgrunn i Norge.

Birgitta Schoultz-Ekblad i samtal med Eva Rosqvist och Ulla-Britta Johansson vid besöket till hamnen i Björköby. (Foto: Barbro Nedermo)

Under en eftermiddag ordnades ett besök i Världsnaturarvet i Korsholms skärgård i Björköby där deltagarna bokstavligen fick uppleva hur landet stiger ur havet. I samband med en kvällsmiddag fick deltagarna också se meteoritkratern Söderfjärden strax söder om Vasa.

Projektplanen och ramarna för projektarbetet fastställdes. Det ansågs viktigt att alla skulle vara införstådda med projektets målsättning och att själva genomförandet skulle ske i enlighet med den ansökan som beviljats stöd från Nordplus Voksen. Som pilotorganisationer/ pilotarbetsgrupper valdes Svenska yrkesinstitutet och Vuxenutbildningen i Trelleborg.

Vid första projektmötet beslöt man att det totalt skulle hållas fyra projektmöten:

Möte nr. 1, Vasa	Initierande möte
Möte nr. 2, Trelleborg	Syfte och tillvägagångssätt
Möte nr. 3, Porsgrunn	Utbildning-/kursmodeller. Möjlighet att delta i en konferens om psykisk hälsa
Möte nr. 4, Piteå	Utvärdering, planering av slutkonferens

3.2 Andra projektmötet i Trelleborg

Projektets andra möte hölls 21-23.1.2008 i Trelleborg. Vid inledningen av mötet berättade projektdeltagarna i korthet om arbetet på sina enheter.

I början av december hade Birgitta Schoultz-Ekblad och Barbro Nedermo tillsammans med Eva Rosqvist och Kerstin Kessman haft ett kort och effektivt arbetsmöte för att koordinera planerna för undervisningen samt göra upp en kursplan och utvärderingskriterier. Under mötet gick arbetsgruppen igenom planerna för utförandet av pilotprojektet. Trelleborg hade redan startat medan Svenska yrkesinstitutet skulle börja inom den närmaste framtiden.

Samma månad hade projektets PR-arbetsgrupp ett arbetsmöte i Lund där man arbetade med den broschyr projektet skulle trycka upp, samt med att formulera projektets policy. I arbetsgruppen ingick administratörerna på länsnivå.

I *PR-gruppen* fortsatte arbetet. Materialet skulle snabbt sammanställas för att kunna ge information om projektet för involverade arbetsplatser. Angående *policy* kompletterade utbildningsgrupperna i Vasa och Trelleborg innehållet. En bred definition konstaterades vara att föredra framom en snävare inramning av begreppet kultur.



Birgitta Schoultz-Ekblad, Sigrun Hvalvik, Gunnar Thuve och Kerstin Kessman i kulturellt samspråk. (Foto: Barbro Nedermo)

Det var behov av mätbara variabler utgående från vilka man kan påvisa projektets slutresultat. Birgitta Rapp utsågs därför som huvudansvarig för en *utvärderingsgrupp*. Uppgiften var att göra upp gemensamma utvärderingskriterier. Gruppen önskade ett samarbete med lärarna. Nytt möte i gruppen bestämdes till 3.3.2008 i Stockholm.

Vid mötet informerades om nödvändigheten av att *redovisa* den förverkligade arbetstiden. Det samma gäller också inlämnandet av rese-ersättningar.

Projektets hemsida presenterades, och kommentarerna var positiva. Nya, kreativa förslag till utformningen noterades.

Vid projektmötet genomfördes också ett antal gruppmöten, bl.a. samordnade *Trelleborg-Vasa*-gruppen projektets förverkligande. En betygsskala uppgjordes.

Under mötet gavs också tillfälle till studiebesök. Vi fick besöka äldreboendena i Staffanstorp och Kävlinge kommuner samt det antroposofiska Vigs ängar. Vi guidades runt i Trelleborg och besökte bl.a. sjukhusbiblioteket. Från mötet ingick en artikel i Trelleborgs Allehanda där Eva Rosqvist och Barbro Nedermo intervjuades om projektet.

3.3 Tredje projektmötet i Porsgrunn

Hösten 2009, 8-10.09, samlades projektdeltagarna till ett intensivt och innehållsrikt projektmöte i Porsgrunn. Dagarna inleddes av institutledare Anne Thronsen från Høgskolen i Telemark, som konstaterade betydelsen av att satsa på kultur och hälsa inom utbildningen. Framtida möjligheter är många, och det nordiska samarbetet är speciellt viktigt.

Svenska yrkesinstitutets nya internationella koordinator, Alf-Martin Haagensen, presenterade en översikt över projektets finansiella läge, och gick igenom de ekonomiska ramarna. För att underlätta för och säkerställa en noggrann ekonomisk rapportering i slutskedet av projektet beslöt mötet att projektdagböcker skall skickas in varannan månad. Projektet avslutas 1.6.2009. Alla kostnader måste vara bokförda före denna dag. Projektets slutrapport måste inlämnas senast 1.7.2009.

Ett antal frågor beträffande återstoden av projektet presenterades för mötesdeltagarna att ta ställning till. Vad önskas av projektets fortsättning, slutmötet och eventuella slutprodukter vid slutmötet i Piteå?

Deltagarna informerades också om att Svenska yrkesinstitutet samgår med andra utbildningsaktörer i Österbotten vid årsskiftet 2008/2009, och att Svenska yrkesinstitutets nya namn från 1.1.2009 är YA! Yrkesakademin i Österbotten.

Kerstin Kessman och Barbro Nedermo presenterade för mötesdeltagarna intressanta exempel som berörde deras erfarenheter från pilotprojektet.

Studerande som medverkat i projektet har önskat ett intyg som bevis på sin medverkan. Mötet beslöt att koordinerande skola får som uppdrag att utarbeta ett diplom. Skissen skickas till projektmedlemmarna för utlåtande, och arbetet skall vara slutfört senast 30 september.

Projektdeltagarna informerades om och justerade protokollet från det möte som hade hållits den 3 mars på Arlanda i Stockholm. Arbetsgruppen för utvärdering gjorde då upp utvärderingskriterier för de pågående kurserna. I denna arbetsgrupp ingick de projektmedlemmar som kommer från fältet och arbetar med äldre, samt de som representerar administrationen på

länsnivå. Projektet ansåg detta vara viktigt, då utbildarna inte skall utvärdera sin egen insats. Instrumentet måste därför vara så heltäckande som möjligt.

Sjukdom bland de ansvariga i Piteå påverkade deras möjligheter att genomföra sitt utvecklingsprojekt. Mötet beslöt därför att upprepa utvecklingsarbetet i Trelleborg och i Vasa. Detta för att möjliggöra förbättringar och ge projektet en större jämförelsegrund. Om det avslutande projektmötet inte kan genomföras i Piteå, 20-22.04.2009, meddelade YA! Yrkesakademin i Österbotten sig redo att anordna mötet i Vasa. Projektledaren kontaktar Nordplus Voksen för att få klartecken till denna ändring i projektplanen.

Projektmötet i Porsgrunn konstaterade att betydelsen av det arbete som lagts ner är för stor för att en slutgiltig punkt skall sättas i samband med projektets avslutning. Det beslöts därför att Høgskolen i Telemark skall skriva en ansökan om planerandet av en samnordisk två-årig utbildning för personer som är intresserade av arbete med Kultur och hälsa. Målgruppen skulle utgöras av lärare, konstnärer samt personal verksam inom området.



Vid mötet fick projektdeltagarna genom ett antal intressanta föreläsningar ta del av vad som gjorts inom ramarna för kultur och hälsa på Høgskolen i Telemark och i staden Porsgrunn. Mötesdeltagarna hade tillfälle att göra ett studiebesök till det nyöppnade Bakkane sykehjem samt till Sansesenteret där man har Snoozler i färgerna vitt, grönt, gult, svart, rött, grönt och blått.

*Projektdeltagare betraktar konstnärliga lösningar i användning vid Sansesenteret.
(Foto: Barbro Nedermo)*

3.4 Avslutande projektmöte i Vasa

Det fjärde och avslutande projektmötet skall genomföras i Vasa, 20-22.4.2009. Projektet skall summeras, evalueras och avslutas. Slutrapporten till Nordplus Voksen skall förberedas. Under mötesdagarna anordnas ett seminarium, Kultur i vården, med fokus på äldreomsorgen. En större allmänhet kommer då att få information om projektet. Förutom projektmedlemmarna kommer även aktörer från olika finländska projekt att presentera vad de själva arbetar med inom området Kultur i vården.

Mötet går av stapeln efter att föreliggande rapport gått i tryck.

4. Planering av utbildningen ”Kultur i vården” i Trelleborg och Vasa



Birgitta Schoultz-Ekblad, HVM, lektor, barnmorska, hälsovårdare. Utbildad dramalärare och dansinstruktör. Aktiv kulturpersonlighet inom amatörteater.

Pilotförsöket med planerande och förverkligandet av kursmodulen Kultur i vården i Trelleborg och Vasa har utgjort en central del av utvecklingsprojektet. Från Trelleborgskolan har Eva Rosqvist och Kerstin Kessman varit med i planerandet medan Kerstin Kessman haft hand om genomförandet. Från Vasa har huvudsakligen Birgitta Schoultz-Ekblad och Barbro Nedermo deltagit i planerande och genomförande.

Planeringen och utformningen av en övergripande kursplan (bilaga 2) och betygskriterier (bilaga 3) uppgjordes i samarbete med projektpartners vid vuxenutbildningen i Trelleborg.

Syftet och målsättningarna för kursen sammanföll också med projektets övergripande mål: att implementera kultur i vårdutbildningarna inom äldreomsorgen och att utveckla och implementera kursmodeller för kultur inom vården inom den nordiska vuxenutbildningen.

Kursmodulen genomfördes i två repriser under våren och hösten 2008. Förverkligandet av kursen som helhet, dess omfattning, studerandeantal och tidsplan varierade mellan enheterna. Under kursens gång utarbetade projektets utvärderingsgrupp ett mätinstrument för bedömning av vårdtagarnas reaktioner på kulturaktiviteter (bilaga 5) samt utformade uppgiften för hemtentamen.

4.1 Kursens syfte och mål

Syfte

Kursens syfte är att den studerande/eleven skall förstå kulturbegreppet ur ett tvärvetenskapligt perspektiv utifrån ett fysiskt, psykiskt, socialt, etiskt och andligt perspektiv genom att skapa förutsättningar för sinnesstimulans inom områden som till exempel dans/rörelse, konst, litteratur/poesi/sagoberättande, teater/drama/film, mat/måltider, miljö/arkitektur, trädgård, djur, livsberättelser/reminiscens, religion/tro, teknik/slöjd och möten/generationsmöten.

Den studerande skall implementera kultur inom vård- och omsorgsenheterna och arbeta för att kulturen skall utgöra ett kontinuerligt, naturligt inslag för varje individ inom äldreomsorgen och att studeranden/eleven förstår kultur som en hälsobefrämjande och naturlig del i vårdens vardag.

Mål

Den studerande/eleven skall:

- ha kunskaper om begreppet kultur och kunna skapa möjligheter för varje individ inom äldreomsorgen att få uppleva kultur som en naturlig del i vårdens vardag. Detta innebär att skapa förutsättningar för sinnesstimulans utifrån ett fysiskt, psykiskt, socialt, etiskt och andligt perspektiv
- se och förstå kultur ur det breda perspektivet samt kunna tillämpa några av kulturens olika uttrycksformer: musik/sång, dans/rörelse, konst, litteratur/ poesi/ sagoberättande/ teater/drama/film, mat/måltider, miljö/arkitektur, trädgård, djur, livsberättelser/ reminiscens, religion/tro, teknik/slöjd, möten/generationsmöten med mera
- inse att kulturen skall utgöra ett kontinuerligt inslag i arbetet inom äldreomsorgen
- förstå sambandet mellan kultur och hälsa även ur ett tvärvetenskapligt perspektiv
- se vårdgivare och anhöriga/närstående som givna aktörer kring vårdtagaren vid sidan av frivilliga organisationer, föreningar, studieförbund och volontärer
- ha kunskap om och förstå olika sätt att kommunicera och med kultur som redskap kunna möta individens specifika behov och önskemål utifrån ett estetiskt förhållningssätt
- ha kunskap om hur människan skapas genom kulturen och hur kulturen formar människan ur mångfalds-, miljö- och genusperspektiv

4.2 Förverkligande av kursen

Vasa

Vid Svenska yrkesinstitutet förverkligades kursen inom kursmodulen ”Rehabiliteringsmetoder” som ingår i grundstudierna. Studerandegruppen utgjordes av vuxenstuderande med kombinerad närundervisning och distansstudier samt inläring i arbetet. Gruppstorleken var 17 studerande på våren och 23 på hösten. Timresursen för kursen motsvarade 1 sv., d.v.s. 40 arbetstimmar inklusive praktik.

Från början var tanken att kulturaktiviteter skulle förverkligas som kontinuerlig verksamhet under perioden för inläring i arbete. Det visade sig under det praktiska genomförandet att det behövdes mera tid för planering och introducering av kulturaktiviteter som därav förverkligades som en avslutande insats under praktikperioden. Planeringen och deltagandet skedde i samförstånd med personalen på boendeenheten/ arbetsplatsen.

Under *den teoretiska genomgången* diskuterades och granskades begreppet kultur både allmänt och specifikt i förhållande till vården och äldreomsorgen. Utgångspunkten var att belysa och visa på möjligheter att lyfta in mera kultur i vardagen och att låta de äldre själva bli aktiva medaktörer, inte bara passiva mottagare av kultur. Detta kräver ett förändrat synsätt på äldre idag.

Den teoretiska undervisningen tog fasta på människan som kulturell varelse och kulturens betydelse för människans hälsa och välbefinnande. Olika kulturella uttrycksformer presenterades och diskuterades, bl.a. betydelsen av människans livshistoria, levnadsminnen och kreativa uttryck som målning, musik, sång, dans och drama.

De studerande skulle sedan under *det praktiska avsnittet* genomföra kulturaktiviteter inom äldreomsorgen. Dessa kunde vara av mycket varierande slag. Tyngdpunkten skulle dock vara någon form av möte mellan människan och kulturen i en social miljö som öppnade för sinnesstimulering på det fysiska, psykiska, sociala och/eller andliga planet. Ett absolut krav var att den kulturella aktiviteten skulle anpassas till den äldres behov, förmåga och intressen, d.v.s. vara ett meningsfullt inslag i personens vardag.



Studerande och personal diskuterar kommande aktiviteter. (Foto: Barbro Nedermo)

Äldreomsorgsledare inbjöds till ett *informationstillfälle* på skolan innan det praktiska genomförandet inleddes. Under höstens förverkligande sändes informationen per brev. De flesta studerande föredrog att arbeta parvis medan någon valde att arbeta individuellt på grund av avstånd och andra praktiska orsaker. En plan för genomförandet skulle göras upp med beskrivning av planerade aktiviteter och varför man valde dessa, deltagande klienter och andra faktorer av betydelse, t.ex. anskaffning av material, kostnader, taxi mm.

Trelleborg

Vid vuxenutbildningen i Trelleborg förverkligades kursen i en redan befintlig kurs "Människan socialt och kulturellt" med en timresurs på 40-50 t. De studerande var 26 till antalet på våren och 23 på hösten. Studerande valde ut de äldreboende där de önskade genomföra aktiviteter.

Efter att de studerande valt ut sitt äldreboende tog läraren kontakt med respektive områdeschefer för *information och godkännande* att genomföra projektet. Vid första besöket samtalade personal och de studerande om vad som kunde vara lämpligt att göra samt stämde av med egna förslag på aktiviteter. De anhöriga blev också informerade. Aktiviteter hölls en gång per vecka under fyra veckor. Varje tillfälle varade cirka två timmar. Eleverna var två till tre per boende.

4.3 Metoder i genomförandet

I både Vasa och Trelleborg användes *portfolio* (bilaga 4) som metod för undervisningen. Allt material samlades i portfolion. Den innehöll en beskrivning av arbetsplatsen där praktiken genomfördes. Den studerande gjorde också en inventering av kulturutbudet i den egna kommunen för att eventuellt använda sig av något utbud eller få innovativt stöd för egna aktiviteter. Vidare ingick en *klient/patientanalys* av deltagande personer för att få en bild av deras intressen och förutsättningar att delta.

Studerande skulle också föra *dagbok* över planeringen, utförandet och utvärdera sin insats. Deltagande personal eller studerande uppskattade vårdtagarnas reaktioner och aktivitet genom att fylla i observationsblanketten som utarbetats för ändamålet.

Som avslutande utvärdering av kunskapsbehållningen skulle de studerande skriva en *hemtentamen*. Uppgiften bestod i att välja en fallbeskrivning av fyra alternativ som i korthet beskrev en persons livssituation i form av en tecknad bild och några ramdata. Den studerande skulle sedan utveckla fallbeskrivningen med beaktande av följande faktorer:

- levnadsberättelse
- aktivering/stimulering
- etiskt övervägande perspektiv
- inventering av kulturens olika uttrycksformer
- studerandes egna resurser
- hälsoaspekten – ”bevara det friska”
- arbetslaget och andra yrkesgruppers medverkan
- kontakt med anhöriga och andra frivilliga organisationer
- ta hänsyn till mångfalds-, miljö- och genusperspektiv
- kunskap om olika kommunikationsmetoder
- realistiska mål
- kunskap om vårdtagarens realistiska mål
- kunskap om ramar, tid, ekonomi, boendets policy

Exempel på studerandes hemtentamen med fallbeskrivning finns i bilaga 6. Som helhet kan man se att metoderna utgjorde ett stöd för det praktiska genomförandet, samtidigt som de nyanserade och fördjupade förståelsen för kulturens betydelse inom äldreomsorgen.

5. Kultur i høyere utdanning i helse- og sosialfag ved Høgskolen i Telemark



Gro Lorentzen er førstelektor med embetseksamen i sosialt arbeid, og utdanning i pedagogikk, musikk og kulturfag. Hun var initiativtaker til og har fagansvaret for videreutdanninga "Kultur for helse". Hun har deltatt i en rekke kultur- og helseprosjekt både lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

Høgskolen i Telemark har helse- og omsorgsutdanninger på bachelor- og videreutdanningsnivå. Som en del av prosjektet "Kultur i vården" har vi sett på i hvilken grad kultur inngår i disse utdanningene. Utdanningene er organisert på to ulike institutter.

Institutt for sosialfag har **bachelor i vernepleie**; en helse- og sosialfaglig utdanning som utdanner til arbeid med mennesker med ulike funksjonshemninger. Utdanninga har 12 studiepoeng (ECTS) i aktivitetsfag. Dette emnet gir undervisning i bruk av kultur og aktiviteter, blant annet overfor eldre og demente. Dette kommer inn på ulike steder i utdanninga. I tillegg arbeides det med at kultur blir mer gjennomgående i utdanninga, og at det vektlegges både i praksis og prosjekter.

Instituttet har også **videreutdanning i kultur for helse** som tar opp hvordan en kan tilrettelegge for bruk av kultur og aktiviteter for ulike målgrupper. Denne utdanninga er ikke spesielt retta mot eldreomsorg, men mange som har tatt denne utdanninga jobber med eldre.

Institutt for helsefag har to utdanninger som er spesielt relevante for prosjektet "Kultur i vården"; **bachelor i sykepleie** og **videreutdanning i aldring og eldreomsorg**. I disse utdanningene var det svært lite fokus på kultur og aktiviteter – både i rammeplan, fagplan og undervisningsplaner. Prosjektet var en mulighet til å arbeide med implementering av kultur i disse utdanningene.

I forbindelse med det nordiske prosjektet, ble det lagt inn 2 dagers undervisning i 3. studieår i sykepleieutdanninga. Innholdet dreier seg om hvorfor og hvordan en kan bruke kultur og aktiviteter for eldre og mennesker med psykiske lidelser. Det er nå kommet fram interesse for å ta dette opp i også i praksis og prosjekter. Det er nå nedsatt en gruppe som vil følge opp dette.

Videreutdanning i aldring og eldreomsorg arbeider med å få inn kultur og aktiviteter i fagplanen i løpet av 2009. Den reviderte fagplanen vil også bli sendt til departementet som innspill til revisjon av eksisterende rammeplan i aldring og eldreomsorg. Studenter som går på utdanninga nå, har hatt undervisning i bruk av kultur og aktiviteter for eldre og demente. I tillegg har de fått anledning til å være med på "Kulturarbeiderskolen Treklang", se nedenfor.

"Kultur i vården" – kurstilbud til ansatte i Porsgrunn kommune

Prosjektet innebar også å gi ansatte i omsorgen opplæring for også på den måten å implementere kultur og aktiviteter direkte i omsorgen. I den forbindelse gjennomførte Høgskolen i Telemark to ulike kurs i samarbeid med Porsgrunn kommune.

Kulturarbeiderskolen Treklang var kompetanseutviklingsprosjektet rettet mot ansatte i Porsgrunn kommune som arbeider med eller som gjennom sitt arbeid har kontakt med eldre med omsorgsbehov i kommunen; både i institusjon og i hjemmetjenesten. Det var også åpent for frivillige. Hensikten var å bidra til kunnskaper om eldre, og til at kultur skulle forstås som en helsefremmende og naturlig del av hverdagen, og bli et kontinuerlig og naturlig innslag i omsorgen for eldre i kommunen. Gjennom kurset var det ønskelig å:

- Stimulere til en prosess der ansatte ble bevisste og kreative i å bruke kultur og frivillighetsarbeid aktivt for å bidra til trivsel og livsglede for eldre som mottar omsorgstjenester i kommunen
- Utvikle felles kompetanse hos ulike grupper ansatte, og gjennom dette bidra til å fremme samarbeidsrelasjoner og samarbeidskompetanse
- Videreutvikle et kurs som kan tilbys ansatte i Porsgrunn kommune for framtida
- Videreutvikle kursinnhold til undervisningsopplegg og til del av fagplan for videreutdanninga Aldring og eldreomsorg ved Høgskolen i Telemark

Kulturarbeiderskolen gikk over en uke med ca. 30 deltakere. Det var både forelesninger, kulturinnslag og daglig gruppearbeid med refleksjoner over hvordan en kunne bruke nye kunnskaper i sitt arbeid. Følgende ble tatt opp:

- Kultur og aktiviteter i omsorgen for eldre
- Kommunale tilbud for eldre
- Frivillighet og folkehelse
- Bruk av film og bilder
- Musikk som mulighet
- Lesing og leseombud
- Mat i sykehjem og hjemmebasert omsorg
- Demens og livskvalitet
- Reminisensarbeid
- Livshistorier

Kulturarbeiderskolen ble vurdert svært høyt av deltakerne. Det var en ønske om å få til en inspirasjonsdag som oppfølger, noe som vil tas opp høsten 2009. En annen følge var at en av foredragsholderne, musikkterapeut Birgit Andersson, kommer til samtlige sykehjem og til avdeling for helse- og sosialfag ved Høgskolen en uke våren 2009. Det arbeides med å videreføre denne kulturarbeiderskolen som et årlig tilbud, og til å ta inn innholdet i fagplan og undervisningsplan i videreutdanninga Aldring og eldreomsorg.

Syng på jobb! var en kurs-rekke på i alt 15 timer over 6 ganger. 10 – 12 ansatte i sykehjem og hjemmetjeneste deltok. Ansvarlig for kurset var en musikkterapeut og høyskolelektor. Kurstilbudet hadde følgende innhold og arbeidsformer:

- Det var ressursforelesninger om hvilken virkning sang og musikk kan ha på dementes kommunikasjonsferdigheter
- Litteraturgjennomgang av ulike bøker og artikler
- Demonstrasjon og utprøving av ”preferanse”-CDer. Dette er hjelpemidler som deltakerne fikk tilgang på
- Demonstrasjon og utprøving av relevante instrumenter
- Øvelser med sang, musikk og bevegelse
- Drøfting av muligheter og erfaringer med bruk av sang og musikk i demensomsorgen. Det ble spesielt vektlagt å finne metoder som egner seg i hjemmetjenesten
- Deltakerne var med på å utforme kurstilbudet underveis gjennom grundige evalueringer, slik at kurset seinere kan benyttes for andre grupper

Dette kurs ble godt evaluert av de medvirkende, som så langt det lot seg gjøre også utførte øvelser mellom kursdagene, slik at vi fikk prøve ut ulike former for sang og musikk.

Begge kursene planlegges videreført, og det er også planer om å etablere gitarkurs for ansatte i omsorgen.

6. Resultat og erfaringer av projektet

Ett hovedmål for kursen Kultur i vården har varit att få de studerande att inkludera kulturen i de vardagliga vård- och omsorgsaktiviteterna. Denna målsättning anser vi har uppnåtts. Projektet har visat både i utbildningen och i vårdverksamheten att kulturen inte bara är en guldkant som förs in via sporadiska besök utifrån, utan att den bör utgöra en basal och naturlig beståndsdel i det dagliga livet. I det praktiska genomförandet har de studerande hittat många nya infallsvinklar och stimulerande aktiviteter i vardagen. Det har varit allt ifrån ordnade kaffebjudningar och naturupplevelser till att de studerande sjunger medan de duschar klienten, att de kommunicerar med klienterna på deras nivå samtidigt som de håller ögon och öron öppna för klienternas behov. Kulturens olika uttrycksformer har prövats och gett de studerande en bredare förståelse för kulturens betydelse för hälsa och livskvalitet.

Ett målområde som delvis medfört problem har varit genusperspektivet i förhållande till aktivering av manliga klienter. Att hitta intressanta och tilltalande aktiviteter och samtalsämnen för män krävde ett annat närmelsesätt. Andelen män var i minoritet på äldreboendena och det förekom inte alltid naturliga inslag i det vardagliga umgänget kring sådant som hör till mannens perspektiv och livsstil. Det är lättare att hitta dagliga aktiviteter kring hem och hantverk för kvinnor än aktiviteter som berör manliga sysselsättningar. Ett undantag utgjorde ett reminiscenstillfälle där deltagarna var krigsveteraner som hade samlats kring gamla föremål vilka väckte livlig diskussion och många minnen kring hur föremålen hade använts. Man kan konstatera att genusperspektivet också innefattar en social och kulturell konstruktion som mera bör tas i beaktande på boendeheter inom äldreomsorgen.

6.1 Erfarenheter från själva pilotförsöket ur ett österbottniskt perspektiv

Inom ramen för själva pilotförsöket har vi utarbetat och förverkligat studiehelheten Kultur i vården inom närvårdarutbildningen. Ett av målen har varit att försöka väcka de studerande till insikt om vårdtagarnas behov samt anpassa kulturutbudet efter detta. Ibland har detta lyckats över förväntan, men emellanåt har den djupare förståelsen uteblivit och aktiviteten har kommit ”uppifrån” utan att anpassas till målgruppen. Man har nu hos de studerande ordnat något program för att det ingår i kursen Kultur i vården.

Under teorilektionerna har vi använt oss av olika metoder för att försöka uppnå en djupare förståelse för patienterna. De studerande har haft i uppgift att analysera patienterna innan förverkligandet av den praktiska delen i kursen. Som hjälpmedel fick de en blankett om livsberättelser att utgå från. Vi har också sammanställt minneslådor för en fiktiv kvinna och en man med hjälp av vilka de studerande skulle föreställa sig deras liv. Vi lärare har också dramatiserat vardagen för en patient under en dag på ett boende. Slutligen ingick en hemtentamen utformad som en fallstudie där de studerande kunde välja mellan fyra olika case och beskriva den äldres liv utgående från vissa givna punkter. Två slumpmässigt utvalda hemtentamina från de båda länderna har bifogats till rapporten (bilaga 6).

Som de krävande lärare vi är får vi väl konstatera att vi ibland ställt ribban alltför högt: då våra studerande t.ex. haft klienter att färglägga mandalor² har vi kunnat sakna en introduktion om ursprunget till en mandala. Vid diktläsning har de studerande reciterat dikter av någon lokal poet utan att nämna detta, osv. Generationsklyftorna har kunnat komma till synes så att studerande undrat om det fanns konfirmandläger förr i tiden. De har inte heller tänkt på att prata om exempelvis glöggens ursprung då man druckit glögg. Här kunde det ha varit intressant att diskutera när de äldre egentligen började dricka glögg med russin och mandel. Säkert är att de åtminstone i Finland inte gjorde det som barn. Vid ett tillfälle diskuterade studerande dop och konfirmation med en grupp äldre där majoriteten var frikyrkliga. Här gick diskussionen helt friktionsfritt för att de äldre var så finkänsliga att de inte tog upp sin syn.

Exemplen ovan visar att kultur i vården skulle kräva ett ändlöst kunnande om ingenting skulle få vara behäftat med brister. Så är tack och lov inte fallet. Det handlar ju om möten mellan människor, om kommunikation och lärandet av varandra. Efter att kursen var avslutad berättade många av våra studerande att de tyckte projektet hade varit lärorikt och att de skulle vissa upp sitt kunnande inom kulturen även i det yrkesprov, som strax efteråt skulle följa.

Läroplanen för närvårdarna i Finland är späckad och centralt styrd. Detta förhållande ledde för vårt vidkommande till att det var svårt att få in kursen i det existerande programmet. Med mycket god vilja lyckades vi slutligen få in den i rehabiliteringsavsnittet. Där upplever vi i dag att den hör hemma. Genomförandet av projektet ledde i sin tur till att flera av våra kolleger ”drabbades” och som en följd därav fick de lov att komprimera sina egna kurser. Vi är dem stort tack skyldiga för allt besvär de haft.

Av de studerande som deltog i den första kursen fick vi både negativ och positiv respons. De tyckte att inlämningsuppgifterna var alltför många och betungande, men att det praktiska

² Mandala: Figur som färgläggs. Ordet mandala betyder cirkel, och syftar på en figur som ritas på marken eller målas på ett bord.

utförandet var roligt. En studerande skriver: ”På slutrakan av projektet kan jag konstatera att det har varit ett stort och omfattande projekt, men ett mycket nyttigt sådant! Egentligen är inte innehållet nytt för mig, men jag har fått upp ögonen för hur viktigt det är med kultur i vården. Som närvårdarstuderande är det bra att vi blir påmind om dessa saker”. På basen av denna respons minskade vi något på arbetsuppgifterna för höstens grupp. Kursen förkortades i motsvarande grad. I den gruppen verkar de studerande ha uppskattat innehållet av responsen att döma. En förklaring till skillnaderna kan vara att den första gruppen arbetade heltid och studerade på kvällarna vid sidan om sitt heldagsarbete, medan höstens grupp har haft mera tid för sina studier.

Vi lärare var också extra måna om tydligheten vid instruktionerna under omtagningen.

6.2 Bieffekter av utvecklingsprojektet för Kävlinge kommun, Sverige



Kerstin Ivanov, Enhetschef, Kävlinge kommun, hemvård.

Inom hemvården samt på Billingshalls dagcentral i Kävlinge kommun i Skåne kan vi konkret peka på resultat som vi uppnått delvis tack vare att vi varit med i detta projekt. Här följer en förteckning över projektets ”spill-over” effekter hos oss:

- Kävlinge Kommun socialtjänst sökte medel från Socialstyrelsen i form av stimulansmedel 2007 och fick detta beviljat.
- Undertecknad fick som sin arbetsuppgift utveckla kommunens stimulansbidrag för det sociala innehållet.
- Under första året var syftet och målet att öka kommunens sociala och kulturella innehåll i kommunens särskilda boenden. Under året därpå skall även en utveckling ske i det ordinära boendet.
- En äldrepedagog anställdes som skulle arbeta med denna fråga. Kulturombud skulle utses på varje boendeenhet och en individuell planering för de boende skulle göras.

På detta sätt kom kunskaper och kontakter som var knutna i det Nordiska nätverks-/utvecklingsprojektet till nytta. Äldrepedagogen kom i kontakt med Kultur i Skåne och var med på olika föreläsningar som handlade om kulturaktivitetens värde och betydelse för hälsan.

Ewa Karlsson, projektmedlem från Piteå, hade en inspirationsdag för kulturombuden och berättade om hur de i Piteå har byggt upp sin verksamhet.

Projektets bieffekter har varit och är verksamheten till stor nytta.

7. Kulturens plats i framtidens vård och vårdutbildning

Äldreomsorgen står inför stora utmaningar inom en nära framtid då antalet äldre ökar. Dessa äldre kommer inte att nöja sig med den traditionella vården och omsorgen. De vill ha individuella lösningar och bli sedda som de unika personer de är och har varit under sina aktiva år. Det handlar om att få leva ett rikt, stimulerande och meningsfullt liv enligt egna förutsättningar och möjligheter.

I Sverige har läkare och olika forskare under många år forskat i sambandet mellan kultur och hälsa och kunnat påvisa en stark positiv korrelation. I dag, då en global recession börjar göra sig påmind är faran stor för att kulturbidragen drabbas av rödpennan. Men om man beaktar ovan nämnda samband, att människor helt enkelt mår bättre av kultur, och dessutom beaktar målsättningen med kursplanen i vårt projekt, nämligen att kulturen inte bara skall vara en guldkant utan ingå som en naturlig del i vardagen, utgöra ett verktyg för vårdpersonalen i det dagliga arbetet, då inser man att kulturen är ett av de viktigaste redskapen inom den framtida äldreomsorgen.



Kan man inte komma till Grekland, får väl Grekland komma till oss? Christina Gedeberg-Nilsson står och drömmer sig bort.

(Foto: Barbro Nedermo)

Kulturen i den bemärkelse vi inom projektets ramar definierar den, behöver enligt vårt sätt att se, genomsyra själva vardagen. Det är här utbildningen och personalen har sin stora utmaning. Specialiserade yrkesgrupper som sysselsättningsterapeuter och konditionsskötare utbildas inte mer. I Finland är det närvårdarna som har fått överta deras uppgifter. Kraven på yrkeskunskande är stora. För att den äldre som är i behov av omvårdnad skall få fortsätta att vara den han eller hon varit, behövs en förändring i arbetssättet. Kultur i vården är egentligen en fråga om attityder, om respekt för människan under hela livsloppet. Det är utbildningen som skall ge dagens unga verktyg att möta morgondagens värld.

Med vårt projekt har vi kommit en liten bit på väg, men mycket återstår att göra om kulturen skall bli ett naturligt inslag i vården. Om den projektansökan beträffande planering av en ny utbildning i Kultur och vård för personal som verkar inom utbildning och vård, som Høgskolen i Telemark nu lämnat in godkänns, står vi ännu ett steg närmare de visioner vi projektdeltagare dristade oss till att uttrycka då vi påbörjade vårt arbete.

8. Sammanfattning

Inom ramen för projektet har 89 studerande i de båda berörda länderna genomfört olika praktiska kulturaktiviteter inom äldreomsorgen. Det är mycket då man ser på totalantalet medan aktiviteten för det enskilda boendets vidkommande kanske inte känns speciellt stort.

Målen för kursen har varit att kulturen skall utgöra en naturlig och kontinuerlig del i vårdens vardag och att kulturen skall förstås ur ett vitt begrepp. Sambandet mellan kultur och hälsa skall förstås ur ett tvärvetenskapligt perspektiv. Vårdtagare och närstående skall vara givna aktörer liksom olika organisationer i det omgivande samhället. Bemötandet, samt olika sätt att kommunicera och möta individens behov har poängterats. Kunskap om hur människan formas av kulturen utgjorde likaså ett viktigt inslag i kursinnehållet, enligt målsättningarna.

Ett av de mål projektet haft har varit att få en utökad kontakt med fältpersonalen och att verka för fortbildning inom Kultur i vården för dem som redan arbetar inom äldreomsorgen. Via projektet har båda skolorna haft anledning att bjuda in fältpersonal för att informera om projektet. Tack vare projektet har fältpersonalen och särskilt handledarna aktiverats inom projektet och förhoppningsvis även inspirerats att öka utbudet av kultur för de boende. Som exempel kan nämnas Kävlings kommun där man inspirerats till att utveckla sin verksamhet så att man sökt och erhållit bland annat stimulansmedel och kunnat anställa en äldrepedagog. Ett annat konkret resultat av projektet är beskrivningen på de aktiviteter våra studerande haft inom äldreomsorgen. Listan är lång och kunde med fördel bearbetas till en mer lättläst bok med tips för vårdpersonal.

Medverkande studerande i projektet har lärt sig implementera olika metoder, tillvägagångssätt och kulturella uttrycksformer i vårdarbetet, för att bättre kunna stimulera och aktivera sin målgrupp. De har fått en djupare insikt i äldre människors liv och traditioner, genom att aktiviteterna har genomförts i samverkan med de äldre och deras vårdpersonal. I bilaga 7 redovisas olika exempel på använda metoder, förhoppningsvis till glädje och praktisk nytta för personal i vårdverkligheten, såväl som för användning inom utbildning. I efterhand kan vi spekulera om effekten hade varit större ifall vi hade koncentrerat oss till några få enheter i stället för att sprida ut oss i landskapen.

Inom projektet upplevde vi att vi verkligen satt tummen på ett ämne som låg i tiden. Vikten av kultur i vården betonades även på statligt håll alltmer i de nordiska länderna vid denna tidpunkt. Vårt verksamhetsmål gällde uttryckligen vårdutbildningar och vi hade en förhoppning om att kunna påverka läroplanerna i hela Norden så att de bättre skulle beakta kulturella aspekter i enlighet med vår definition av kulturbegreppet.

Nu, då projektet lider mot sitt slut, konstaterar vi att vi inte har fått in Kulturen i alla vårdutbildningar i hela Norden, men vi har kommit en bit på väg och utarbetat en modell i form av en kursplan för närvårdare- och omsorgsutbildningen. Vi kan bara hoppas att erfarenheterna av projektet faller i god jord och att fler utbildningsenheter tar in Kultur i vården i sina skolvisa läroplaner samt att de statliga myndigheterna beaktar kulturen då de gör upp riktlinjer för utbildningen.

En mycket glädjande konsekvens utgående från projektets erfarenheter, är att en ansökan lämnats in till Nordplus Horisontal, våren 2009. Koordinator för detta projekt är Høgskolen i Telemark. Målsättningen är att planera en samnordisk utbildning med fokus på Kultur i vården, där målgrupperna är lärare, personal inom vård och omsorg, konstnärer och övriga intresserade. Det känns som en naturlig fortsättning på det arbete som redan lagts ner.

Som deltagare i projektet har vi haft förmånen att kunna utöka vårt eget kulturella kapital. Vi har haft möjlighet få både se, höra och knyta kontakt med ett flertal intressanta aktörer inom området. Sedan återstår frågan; hur skall man lyckas dela med sig av alla de guldkorn man själv fått ta del av?

9. Litteraturförteckning

- Ahlskog-Björkman, E. (2007). *Textilt skapande som estetisk-etisk transformation*. Om medierat lärande i vårdutbildning. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Andersson, L. (2006). *Kunskap om måltidsmiljöns betydelse för personer med demenshandikapp*. Rapport nr 36, FoU Norrbotten.
- Bygren, L. O. *Rapport från forskningsprogrammet Kultur i vården och vården som kultur*. Ett tvärvetenskapligt forskningsprogram för ökade insikter om betydelsen av kultur i vården och vården som kultur 2001-2005. Stockholms läns landsting, Karolinska institutet/Stockholms läns museum.
- Cronlund, K. (2006). *Människan socialt och kulturellt*. Bonniers.
- Eklund, J. (2006). *Skriv ditt liv*. Handbok i självbiografiskt skrivande. Premiss förlag.
- Eklund J, Bodel, E & Grande I. (2005). *Kultur för seniorer*. Umeåmodellen. Kultur & Hälsa.
- Grahn, D. (2004). *"Det är någon mening med det..."*. Utvärderingar av ett aktivitetsprogram på äldreboendet Kringgården. Rapport nr 14. FoU Norrbotten.
- Husberg, L. & Ovesen, L. (2007). *Gammal och fri – om Vigs ängar*. Förlag Ängsblomman.
- Hälsöskolan/Stockholms läns museum (1997). *Ett livsviktigt program*. Om forskningsprogrammet Kultur i vården visavi vården som kultur. Stockholms läns landsting.
- Karlsson, E. (2004). *Musik och taktil stimulering i omvårdnadsarbetet för människor med demenssjukdom*. Rapport nr 16. FoU Norrbotten.
- Karlsson, C. & Stolz, I. (2005). *Förflytningsutbildning*. En studie om hur personal inom hemtjänst och särskilt boende omsätter utbildning i förflyttningsteknik i vardagsarbetet. Rapport nr 28. FoU Norrbotten.
- Micko, I. & Kleiner, S. (2005). *"Kokbok" för aktiviteter inom äldreomsorgen*. Linköpings kommun.
- Rapp, B. & Rapp, B. (2007). *"Den blomstertid nu kommer"*. Om vägen till det gyllene åldrandet. Ab Danagårds grafiska.
- Rapp, B. (1999). *Kultur i vården visavi vården som kultur*. Ett livsviktigt forskningsprogram med en tvärvetenskaplig syn på hälsa och livsvillkor i omvårdnad och åldrande. Slutrapport. Stockholms läns museum.
- Robertsson, C. & Karlsson, E. (2003). *Musik och rörelse*. En handbok för personal som arbetar med musik i äldreomsorgen med förslag på hur man kan röra sig till våra mest kända svenska sånger. Rapport nr 11. FoU Norrbotten.

Bilaga 1. Projektdeltagare

Koordinerande enhet för projektet:

Svenska yrkesinstitutet
Enheten i Gamla Vasas
Kungsgårdsvägen 30 A
653 80 Vasas, Finland

Namnbyte fr.o.m. 01.01.2009: YA! Yrkesakademin i Österbotten

Barbro Nedermo, projektledare
Kungsgårdsvägen 30 A, 653 80 Vasas, Finland
+358 (0)6 324 2340, +358 (0)50 407 0057
barbro.nedermo@yrkesakademin.fi

Birgitta Schoultz-Ekblad, projektsekreterare
Kungsgårdsvägen 30 A, 653 80 Vasas, Finland
+358 (0)6 324 2383, +358 (0)50 590 8917
birgitta.schoultz-ekblad@yrkesakademin.fi

Alf-Martin Haagensen, t.f. internationell koordinator
Kungsgårdsvägen 30 A, 653 80 Vasas, Finland
+358 (0)6 324 2407, +358 (0)50 502 5551
alf-martin.haagensen@yrkesakademin.fi

Partners:

Länskulturen, Kultur i vården i Jämtland

Ulla-Britta Johansson
Kronrikesvägen 93, 831 83 Östersund, Sverige
+46 (0)63 14 76 93, +46 (0)70 683 6155, +46 (0)76 846 6080
ulla-britta.johansson@jll.se

Birgitta Rapp, fil.dr., senior konsult
B. Rapp Konsult AB,
Docentbacken 15, 104 05 Stockholm
+46 (0)70 6902 425
birgitta@rapp.se

Kultur Skåne/Kommunförbundet Skåne

Christina Gedeborg-Nilsson
Box 53, 221 00 Lund, Sverige
+46 (0)46 719 946, +46 (0)709 719 946
christina.gedeborg-nilsson@skane.se

Høgskolen i Telemark, Institutt for sosialfag

Gro Lorentzen

Kjølnes Ring 56, 3914 Porsgrunn, Norge

+47 35 57 54 30

gro.lorentzen@hit.no

Vuxenutbildning i Trelleborg

Kerstin Kessman

St. Nicolaiplan, Box 1008, 231 25 Trelleborg, Sverige

+46 410 733 635, +46 (0)70 9649 285

kerstin.kessman@skola.trelleborg.se

Sapientia AB

Ulla Burman

Djupsviksg 20, 941 33 Piteå, Sverige

+46 (0)911 196 60

info@sapientia.se

Kävlinge kommun, Hemvård

Kerstin Ivanov

Högalidsvägen 33, 244 30 Kävlinge, Sverige

+46 (0)46 739 148

kerstin.ivanov@kavlinge.se

Munkberga äldreboende, Piteå kommun

Ewa Karlsson

Nyvägen 1, 941 42 Piteå, Sverige

+46 (0)70 2388 126

ewa.c.karlsson@soc.pitea.se

Särskilt boende, Staffanstorps kommun

Moa Folkeson

Torget 7, 245 31, Staffanstorp, Sverige

+46 (0)46 251 568

moa.folkesson@staffanstorp.se

Luleå tekniska universitet, Institutionen för musik och medier,

Musikhögskolan i Piteå

Anna-Karin Gullberg

Box 744, 941 28 Piteå, Sverige

+46 (0)911 639 99

anna-karin.gullberg@ltu.se

Bilaga 2. Övergripande kursplan

Steg	Upplägg	Innehåll	Pedagogik - metod	Tidsplan VT 2008
1	Inledning av projektet	<p>Teoretisk bakgrund</p> <p>Allmänt om kultur</p> <p>Kultur hälsa ur ett tvärvetenskapligt perspektiv</p> <p>Olika innehåll, t.ex.: musik/sång, dans/rörelse, konst, litteratur/poesi/ sagoberättande/ teater/film, mat/måltider, miljö/arkitektur, trädgård, djur, livsberättelser/ reminiscens, religion/tro, teknik/slöjd, möten/generationsmöten med mera.</p>	<p>Kursansvarig ger information om projektet</p> <p>Föreläsningar</p> <p>Modeller</p>	Januari
2	Vad betyder ordet kultur för den studerande?	Studerande/eleven lämna in sina egna reflektioner utifrån fysiskt, psykiskt, socialt, etiskt och andligt perspektiv.	Självständiga studier samt återkoppling i grupp/klass	Januari - februari
3	Inventering av de studerande/elevernas egna erfarenheter och kunskaper om kultur allmänt samt inom äldreomsorgen.	Studerande/eleven kartlägger sig själva – vilka områden som den studerande/eleven vill ha som arbetsfält	Återkoppling i grupp/klass	Januari - februari
4	Studerande/elevernas genomför en inventering av kultur utbud inom närmiljön.	<p>Vad finns i närmiljön?</p> <p>Beakta människan ur mångfalds-, miljö- genusperspektiv och kartlägg övriga aktörer: närstående, frivilliga organisationer, föreningar, studieförbund och volontärer.</p>	Återkoppling i grupp/klass	Januari - februari
5	Urval av inläring i arb.platser/praktikplatser	Platserna presenteras för de studerande/eleverna	Ansvariga lärare ge ut platserna till berörda studerande/elever	Februari
6	Information till arbetsplatsens/praktikplatsens arbetsledare	Information om projektets syfte och utformning	Kursansvarig ger information om projektet	Februari

7	Handledarinformation tillsammans med studerande/elev	Teoretisk bakgrund Allmänt om kultur Kultur hälsa ur ett tvärvetenskapligt perspektiv	Kursansvarig ger information om projektet Föreläsningar	Februari
8	Kommunikation, etik och estetik	Begreppen <ul style="list-style-type: none"> • Kommunikation • Etik • Estetik 	Föreläsning	Januari - februari
9	Planerar och utformar kulturella aktiviteter	Studerande/eleven skapa en plan för sitt val av område samt upplägg av hur hon/han skall genomföra denna samt tidsplan.	Eget arbete av den studerande/eleven, samt handledning av kursansvariga	Januari - februari
10	Genomförande	Genomförande av aktiviteter ute på fältet	Studerande/eleverna tillämpar studier	Mars – maj
11	Stöd och handledning ute på arbetsplatser/ praktikplatser	Fortlöpande uppföljning	Lärare genomför besök på arbetsplatser/ praktikplatser vid aktivitetens inledning	Mars – maj
12	Utvärdering	Studerande gör en självvärdering av sina aktiviteter	Självständig utvärdering utifrån mall, samt återkoppling i grupp/klass	Maj
13	Utvärdering av kursen		Genomförs och utarbetas av Johan samt övriga projekt-deltagare	Maj – juni

Bilaga 3. Betygskriterier

Kriterier för betyget Godkänt/Nöjaktigt

- Studerande/eleven skall ha kunskaper om begreppet kultur och kunna skapa möjligheter för varje individ inom äldreomsorgen att få uppleva kultur som en naturlig del i världens vardag. Detta innebär att identifiera behov och skapa förutsättningar för sinnesstimulans utifrån ett fysiskt, psykiskt, socialt, etiskt och andligt perspektiv.
- Studerande/eleven skall inse att kulturen skall utgöra ett kontinuerligt inslag i arbetet inom äldreomsorgen.

Kriterier för betyget Väl godkänt/God

- Studerande/eleven skall se och förstå kultur ur det breda perspektivet samt kunna tillämpa några av kulturens olika uttrycksformer: musik/sång, dans/rörelse, bildkonst, litteratur/ poesi/ sagoberättande/teater/drama/film, mat/måltider, miljö/arkitektur, trädgård, djur, livsberättelser/ reminiscens, religion/tro, teknik/slöjd, möten/generationsmöten med mera.
- Studerande/eleven skall kunna se och samarbeta med vårdgivare och anhöriga/närstående som givna aktörer kring vårdtagaren vid sidan av frivilliga organisationer, föreningar, studieförbund och volontärer.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänt/Berömlig

- Studerande/eleven skall förstå sambandet mellan kultur och hälsa även ur ett tvärvetenskapligt perspektiv.
- Studerande/eleven skall ha insikt i hur människan skapas genom kulturen och hur kulturen formar människan ur ett mångfalds-, miljö- och genusperspektiv
- Studerande/eleven skall ha kunskap om och förstå olika sätt att kommunicera och med kultur som redskap kunna möta individens specifika behov och önskemål utifrån ett etiskt/estetiskt förhållningssätt.

Bilaga 4. Portfolio

- Plan för genomförandet (sänds åt Barbro v 18 jämte tid för genomförandet), genomgås med handledaren andra veckan
- Beskrivning av klienten/-erna /bilaga till planen
- Beskrivning av aktiviteten/bilaga till planen
- Motivering till val av aktivitet/bilaga till planen
- Beskrivning/ev. foton av material som används/bilaga till planen
- Blankett över vårdtagarens reaktioner/diskussion med personal om hur vårdtagande mått efter utvärderingstillfället
- Utvärdering av den egna arbetsinsatsen

Bilaga 5. Mätinstrument

Aktivitet: Deltagande observation, att mäta vårdtagarens reaktioner

Patient	Verkar nöjd	Verkar lugn	Verkar trött	Verkar trött men närvarande	Deltar aktivt	Verkar frånvarande	Verkar missnöjd	Verkar orolig
1								
2								
3								
4								
5								

Fyll kort i på vilket sätt patienten visar det valda fältet för reaktioner.

Bilaga 6. Exempel på fallbeskrivning (hemtentamen)

Fallbeskrivning 1, Finland. Oskar 71 år.

Levnadsberättelse:

Oskar är 71 år och har nyligen flyttat till åldringshemmet. Han har varit gift med Elsa, 70 år, i snart 50 år. Elsa bor kvar i hemmet. Oskar har under en längre tid haft problem med hälsan och behövt mycket hjälp av sin fru. Elsas hälsa har även den börjat fallera och det i kombination med Oskars allt sämre minne gjorde det omöjligt för henne att sköta honom i hemmet.

Oskar och Elsa har tre barn och åtta barnbarn. En dotter med familj bor i Sverige och de två sönerna bor i närheten av föräldrahemmet. Sönerna och deras fruar har efter bästa förmåga hjälpt sina föräldrar. Oskar har arbetat på bank under sin yrkesverksamma tid. Elsa har varit hemma med barnen men hann jobba inom åldringsvården i tio år innan hon gick i pension.

Oskars fritidsintressen har bestått av trädgårdsarbete, familjen, att läsa. Efter pensioneringen engagerade han sig i kommunens hembygdsförening. I takt med att hälsan försämrades slutade han upp med trädgårds- arbetet och föreningslivet. De främsta intressena de senaste åren har varit barnbarnen samt böcker. Oskar är glad att hans syn är så pass bra att han fortfarande kan läsa, men i takt med att minnet blivit sämre har det blivit svårare med läsningen också.

Oskars sociala umgänge har, förutom familjen, bestått av arbetskamraterna på banken och sedan de andra aktiva i hembygdsföreningen. Nuförtiden umgås han mest med fru och barn och barnbarn.

Oskar har alltid varit intresserad av historia och kultur och var i sitt esse under de år han var hembygdsföreningens ordförande.

Aktivering/stimulering:

På hemmet där Oskar nu bor är de måna om sina inneboende och ordnar många olika aktiviteter. Bingo spelas ofta och sångstunder är vanliga. Oskars fru kommer på besök nästan alla dagar och då brukar de om vädret tillåter det gå ut på gården en stund. På gården odlar de inneboende och personalen i stora krukor olika blommor och nyttoväxter. Oskar deltar med stor glädje i trädgårdsarbetet. Visserligen kan han inte själv göra så mycket mera, men bara att känna myllan mellan fingrarna får honom på gott humör.

Oskar deltar gärna i hemmets olika aktiviteter, såsom utfärder, pyssel, sittdanser och högläsning. Ibland tryter orken och då ligger han hellre kvar i sitt rum.

Etiskt övervägande:

Oskar har aldrig varit kyrklig av sig och det respekteras även nu när han bor på ålderdomshem. Vill han inte lyssna på gudstjänst eller sitta med när prästen kommer på besök är det ingen som ska försöka övertala honom.

Kulturens olika uttrycksformer:

Kultur kan betyda så mycket olika saker. Oskar uppskattar att det på hemmet odlas växter och blommor. Han blir också glad över de gånger man från ålderdomshemmet besökt biblioteket så att han fått möjlighet att själv låna böcker. Fastän Oskar tidigare inte spelat bingo eller varit speciellt intresserad av sång uppskattar han nu dessa aktiviteter. Det är ett trivsamt sätt att umgås med de andra boende och personalen.

Mina egna resurser:

När man jobbar med äldre är det viktigt att ta sig tid att se människan man vårdar. Ibland kan det kännas som om allt man hinner med är tvättning, matning mm. Det är stunderna man tar sig tid att sitta ner med någon och prata, läsa lite eller ha någon aktivitet är det som sätter guldkant på vardagen.

Hälsoaspekten:

Det är viktigt att försöka bevara det friska. De äldre ska aktiveras på olika sätt, både mentalt och fysiskt.

Arbetslaget:

Det påverkar stämningen på ett boende positivt eller negativt beroende på hur väl arbetslaget kommer överens med varandra. Om vissa i arbetsgruppen är negativt inställda till extra aktiviteter med kulturella inslag åt de äldre kan det förstöra mycket. Det gäller att alla i gruppen arbetar mot samma mål och har de äldres bästa för ögonen.

Kontakt utåt:

Det är viktigt att personalen på ett boende har kontakt med anhöriga till de boende. De anhöriga kan hjälpa till vid olika aktiviteter. De kan även berätta om de äldres intressen om de själva inte kan förmedla sig så bra. Kontakt med frivilliga organisationer underlättar om man vill ordna olika aktiviteter. Kanske kommer någon dit och spelar musik, läser ur en bok eller bara tar sig tid och pratar med de äldre om deras liv nu och förr.

Visa hänsyn:

Det är viktigt att visa hänsyn och förstå att alla människor är olika. Inte alla kan vara intresserade av samma sak och ingen bör tvingas till aktiviteter. Beroende på ens bakgrund, kön, religion mm. kan det skilja mycket åt gällande intressen.

Kommunikation:

Det är inte alltid så lätt att förstå en annan människa och dennes önskan. Detta kan ytterligare försvåras om människan i fråga har svårigheter att uttrycka sig. En stroke eller demens kan påverka en människas kommunikationsmöjligheter mycket. I sådana fall gäller det att utöver den vanliga muntliga kommunikationen ge akt på kroppsspråk, miner och uttryck. Ser hon/han ut att trivas eller inte.

Fallbeskrivning 1, Sverige. Oskar 71 år.

- Oskar 71år, gift
- hustrun bor kvar hemma
- Oskar var bonde med grisfarm
- Sonen tar hand om gården sedan 5 år tillbaka eftersom Oskar har fått en lindrig stroke.
- När Oskar fyllde 71år fick han en stroke nummer 2, som var av en svårare art än den tidigare. Hustrun Greta har alltid hjälpt till på gården. Efter stroke nummer 2 fick dom hjälp på gården.

Realistiska mål:

Oskar har varit en aktiv person, men har blivit allt mer tillbakadragen efter den 2 stroke, vilket måste brytas med hjälp av personlig assistent dygnet runt. En arbetsterapeut som kan hjälpa honom med rehabilitering och göra det mer handikapp vänligt hemma. Det får besök av sjukgymnast varje vecka. Balansera det psykiska, fysiska och den sociala verksamheten. Både Greta och Oskar behöver psykisk hjälp eftersom det är en stor påfrestning och behöver komma tillbaka till livsglädjen.

Mina resurser:

Det är viktigt att Oskar är med på vad som händer och vad som kommer att hända, för att bevara hälsan och undvika djup depression får man försöka finna andra aktiviteter utanför bondgården. För att motivera Oskar till att ta tillbaka kontrollen över sitt eget liv.

Aktiviteter/stimulering:

Oskar måste träffa andra i samma situation för att känna att han inte är ensam om denna sjukdom. Försöka hitta andra intressen som simning eller som har med djur att göra eller något som Oskar är intresserad av. Det är viktigt att släkt och vänner finns där och kan skapa trygghet och samhörighet. Att hålla drömmarna i liv i Oskars tillvaro. Hans grisar är viktiga.

Bilaga 7. Exempel på aktiviteter utförda av de studerande inom ramen för projektet

Kaffe

- Vi tänker inte ofta på att kaffedrickandet är kännetecknande för kulturen både i Sverige och i Finland, men detta är faktiskt något som utlänningar ofta reagerar på (i Helsingfors är en av de nya turistattraktionerna ett kafferep hemma hos en finländsk familj). Då vi möts eller får gäster samlas vi naturligt kring en kopp kaffe och en bulle (fika). Detta kaffedrickande har våra studerande tagit fasta på helt naturligt och många av aktiviteterna har utspelats kring kaffebordet med dess ritualer. Under 1800-talet och det tidiga 1900-talet fick vi ett borgerskap med hemmadöttrar som skulle sysselsättas. Då utvecklades kafferepen med ”sju sorters kaffebröd”. I dagens överflöd med tidsbrist och slankhetsideal upplevs detta som alltför mycket. I stället har vi de säsongbetonade bakverken som jultårter, lussekatter, semlor eller fastlagsbullar, Runebergstårter med mera som förgyller kaffestunden.



Kaffekvarn.

(Foto: Barbro Nedermo)

- En av de studerande tog fasta på själva kaffekokandet. Hon samlade ihop gamla kaffepannor, en kaffebrännare samt olika kaffekvarnar hos gamla släktingar, köpte kaffeböner och malde dessa samt kokade pannkaffe. Dagen innan hade hon tillsammans med fyra äldre något dementa damer bakat en morsdagstårta som nu dekorerades. Damerna fick tillfälle att använda sina händer så gott det gick, samtidigt som de mindes gamla tiders morsdagsfirande och hur de bakat förr. Pannkaffet fick dem att minnas hur viktigt kaffet var, hurdana kaffebrännare man hade, hur man klarnade kaffet och mycket annat. Tillfället lockade också till sig andra boende som kom med kring kaffebordet och delade med sig av sina erfarenheter.

En reflektion här är att själva dukningen i sig är kultur. Förr drack man ur sirliga kaffekoppar med fat. I dag har det smugit sig in element från en bekvämare nutid och man serverar ofta kaffet ur engångsmuggar eller tjocka porslinsmuggar från termosar utan att tänka på att man samtidigt gör kaffestunden mindre festlig.

Bakning

- Förr var också bakningen viktigare än i dag. Ett par studerande bakade tillsammans med tre dementa damer, men se receptet på en kaka som innehöll salt lyckades aktivera dem. De diskuterade livligt om de någonsin tidigare hade stött på ett liknande recept!

På ett boende hade ett par studerande samlat hela åtta boende kring ett bord för pepparkaksbak strax innan jul, lika många män som kvinnor. Alla kavlade enligt egen förmåga och muskelkraft, sedan dracks det glögg och man smakade på pepparkakorna. Resterande pepparkakor fick de boende ta med sig för att bjuda besökare på i sina rum. Pepparkaksbaket fick en social funktion men också en rehabiliterande eftersom man tränade händers och armars funktion. Samtidigt kom man ihåg pepparkaksbak från förr. Glöggen som dracks till hade god åtgång. Många av de studerande hade tagit fasta på de varierande säsongerna på olika sätt. Vid pepparkaksbaket hade de pyntat med gran, julbock och olika julpynt.

Matkultur

- Att dela en måltid har sedan urminnes tider inneburit en rituell handling för människan; igen något våra studerande tagit fasta på genom att gå ut på stan och äta tillsammans med klienter. Citat: ”Vi gick ut och promenerade och sedan tog jag henne till en restaurang. När vi satt där var det som hon var fri, som om hon inte varit utsläppt på länge. Vi pratade medan vi åt. Hon berättade att hon hade varit sekreterare på gummifabriken i många år och att hon brukade jogga när hon var ung. När vi kom tillbaka till boendet var hon jätteglad. Hon hade haft det trevligt. Efter en timme hade hon glömt allt igen.”
- Respekten för maten kommer fram i följande citat: ”På morgonen fick dom sova nästintills så länge dom själva ville och vi servera frukost till var och en när dom kom upp så det var nybryggt kaffe och nygjorda mackor eller gröt. Det fanns inget vi serverade som hade stått och blivit segt eller halvt kallt.”
- En studerande hade julen och julkryddor som tema. Även här bjöds det på kaffe och jultårta. Sedan sjöng man några julsånger för att ta itu med dagens svåra uppgift; att identifiera de olika kryddor hon hade i små burkar. Det var kardemumma, kanel, kaffe, dill, curry och liknande. Uppgiften visade sig vara ganska svår, kanske luktsinnet inte var som förr – i alla fall utspann sig livliga diskussioner då damerna hörde namnet på kryddan. Efter detta fick man träna fingrarna genom att trycka fast kryddnejlikor i apelsiner som sedan tillsammans med kanelstänger placerades i skålar på borden för att sprida juldoft. Vips hade de boende fått tillverka en uppskattad juldekoration själva!

Musik

- Musiken och dess positiva inverkan på äldre är en faktor som undersökts mycket. Ändå användes den relativt litet vilket troligen beror på att man känner sig osäker och inte upplever sig vara någon sångare eller musikutövare. Vi dras med negativ självkänsla, kanske beroende på skolans musikundervisning. Det är dags att skrota detta och gladeligen sjunga själv på jobbet för den positiva effektens skull. I projektet sjöngs det närmast allsånger. Man hade kopierat upp sånghäften och sjöng i samband med kaffestunder. En del av de studerande hade engagerat frivilliga musiker såsom dragospelare, för att ackompanjera sångstunden. Inför jul samlades man för att sjunga julsånger varefter man drack julkaffe med jultårta. Vid dessa tillfällen hade några

studerande också valt ut dikter som de läste – ett modigt drag! Under en av sångstunderna blev en av de närvarande mycket rörd av psalmen ”Blott en dag” att hon började gråta. Då var det bra att handledaren fanns på plats och kunde försäkra de studerande om att damen i fråga överlag var synnerligen lätttrörd samtidigt som hon lätt kunde tröstas genom att man höll henne i handen. Incidenten visar att det med musikens hjälp är väldigt lätt att beröra en persons innersta.

Dans

- Dans hade de studerande i Trelleborg med i en mycket högre utsträckning än i Vasa. I dansen kombineras musiken med rörelseträning på ett naturligt sätt, så dansa mer! Med hjälp av tunna chiffongdukar som man svänger rytmiskt kan även den rörelsehindrade känna att han eller hon är med i musiken.

Rörelse/träning

- Rörelseträning förekom i olika former. Fingergymnastik, sittgymnastik och vanlig gymnastik var aktiviteter som idkades som inslag under många av utförandena. Bara att blåsa upp en ballong och sedan bolla med den ger en god rörelseträning.

Natur och trädgård

- Promenader var den vanligast förekommande utomhusaktiviteten. Här förenas rörelse med frisk luft med det sociala samtidigt som man får stimulans i naturen.
- Huvudmassage och taktill stimulering såväl som handmassage är terapiformer som nämns i de studerandes rapporter.
- Naturupplevelser har sannolikt varit viktiga för de flesta av de äldre under deras aktiva liv. Forskning visar att naturen upplevs som speciellt viktig just för oss nordbor. Att åter få komma ut i den friska luften även om man sitter i rullstol upplevdes därför som viktigt.
- Att i stadsmiljö kombinera promenaden med ett café- eller konditoribesök var uppskattat, medan någon på landet kanske ville promenera till gravgården med ett ljus till en anhörigs grav.
- Att sköta krukväxter, så och plantera ger lång glädje då man får följa med hur växterna trivs. Några studerande hade sådd och plantering som aktivitet. Detta skedde under vårsäsongen och tillsammans med handledaren valde man ut tre trädgårdsintresserade, litet dementa kvinnor i 90-95 års ålder. Man sådde smörgåskrasse och svartöga samt ärter som sedan fick slingra kring en videpyramid. Planteringarna placerades så att kvinnorna under sommaren hade möjlighet att följa med frönas grodd och växt.

Säsong/Högtider

- De studerande tog fasta på årstidernas växlingar på olika sätt i aktiviteterna. Lilla jul- och Morsdag är några av de festligheter man firade.



*Morsdagstårta.
(Foto: Barbro Nedermo)*

Hjärngymnastik

- Bingo, frågesport, pussel, olika spel som memory, korsord, kortspel och filmförevisning var aktiviteter som förekom ofta, liksom läsning. Läsningen gav en god möjlighet till individuell anpassning som då man besökte bibliotek med någon enskild klient och skaffade fram litteratur enligt önskemål och intresse. Vid ett tillfälle ordnade två studerande högläsning ur en gammal illustrerad bok med Bröderna Grimms sagor för en grupp dementa kring ett kaffebord. Efteråt diskuterade man sagor och sagoläsning förr och nu.

Speciellt om vädret var slaskigt fick de studerande visa prov på flexibilitet. Den aktivitet som de hade planerat kunde gå i stöpet på grund av att det snöat på natten och de äldre därför varken ville eller kunde gå ut med rollator eller rullstol. Vid ett sådant tillfälle tog de studerande då i stället snabbt fasta på att det samma dag öppnades ett nytt samarbetscenter några våningar upp i samma hus – alltså styrde man kosan dit i stället. Där bjöds det på invigningskaffe samtidigt som de äldre fick bekanta sig med den service det nya centret kunde erbjuda.

Djur

- Djur och djurhållning är en kulturtradition med långa anor. Många av de äldre minns fortfarande sina husdjur med saknad. Det har blivit allt vanligare att en "besökshund" någon gång i veckan hälsar på i många boenden. Ett par studerande tog med sig den enas katt när de bekantade sig med de klienter de skulle ordna en aktivitet för. Detta visade sig vara en lyckad lösning. Tack vare katten fick de en omedelbar spontan kontakt med några av vårdtagarna. De fick till och med höra hur en av klienterna hade sört sitt hem, sin katt och till och med sin tobaksrökning då han efter en benamputering blev tvungen att flytta till ett boende eftersom han inte klarade sig hemma längre. Den sorg han kände över dessa förluster hade inte ens den ordinarie personalen känt till, men kattens besök förlöste hans känslor.

Flärd

- Flärd är inte att förakta. Många vårdtagare är kvinnor för vilka det fortfarande är viktigt att vara prydlig och välkött. I Trelleborg hade man på en dagcentral satsat på att måla naglar, rulla hår och prova hattar. Ofta vid fotografering kunde en av frågorna lyda: ”e ja grann i håret”.

Besök

- Marknadsbesök, ja bara att handla i affärer eller besöka en specialaffär var aktiviteter som våra studerande organiserade.
- Några studerande ordnade specialprogram för bara en handfull äldre enligt önskemål. Två konstintresserade klienter fick möjlighet att besöka ett museum varefter de målade var sin tavla, inspirerade av besöket. Andra ordnade ett guidat besök till en ortodox kyrka enligt önskemål. Det var populärt att färglägga mandalor och man spelade klassisk musik medan åldringarna färglade.

Målning

- Målning som aktivitet förekom men inte särskilt ofta. En grupp i Skåne klippte blommor ur veckotidningar som de tillsammans med blomsterintresserade klienter gjorde collage av.



Målerier.

(Foto: Barbro Nedermo)

Reminiscens

- Reminiscens var en funktion som återkom i de flesta sammanhang. Man kom ihåg det som varit. Reminiscens är ju en viktig metod då man försöker aktivera det som finns kvar. Några studerande hade gamla fotografier från ”förr i världen”, till exempelvis Vasa centrum. De hade samlat en grupp äldre kring ett ovalt bord och såg på gamla fotografier. Var och en fick berätta vilka minnen som väcktes till liv. Här kom berättelser om ångbåten Böljan, bussar, cyklande och konfirmation. De studerande hade med sig en rakkniv, en hyvel och ett flagabräde, en fårsax, en sockersax och kardor samt en dopklänning. Bland annat rakkniven ledde till intressanta jämförelser om hur papporna skurit sig vid rakningen och lappat blesyrerna med tidningspapper. Diskussionen blev livlig. De studerande hade också med sig några krigsmedaljer men dem ville de äldre helst inte diskutera. De sade att dessa väckte allför sorgliga minnen.

- Gamla föremål är tacksamma objekt. En studerande hade varit till sin hemgård och plockat med sig en mängd olika föremål, såsom en kaffebrännare, en brödkavel, en smörkärna, en mangel, en mjölskopa i trä, en kaffekvarn samt en slaga för tröskning och en del hästredskap. Åtta krigsveteraner på rehabilitering samlades kring bordet, alla män och från båda språkgrupperna. De hade redan spanat in föremålen då hon kom på morgonen så att hon hade varit tvungen att gömma dem för att intresset skulle finnas kvar till språkstunden. Herrarna kände igen alla saker och visste hur man använde dem. Mangelrullen var det enda de inte själva hade använt. Samtalet gick omväxlande på finska och på svenska och man frågade upp det man inte förstod. En av männen hade varken personalen eller vår studerande hört tala så mycket förr. Samlingen tog en och en halv timme i anspråk och herrarna verkade mycket nöjda.

Språk och främmande kulturer

- I en av rapporterna från Trelleborg nämner de studerande en invandrarkvinna som gärna ville tala med dem om sitt hemland. De studerande och kvinnan var nämligen alla invandrare och hade så pass lika språk att de kunde kommunicera med varandra. Invandrarna utgör en utmaning för framtidens vårdare och planeringen för hur man skall hantera dessa frågor börjar bli allt mer brännande. Här är språket viktigt men samtidigt utgör det en stor utmaning eftersom senare inlärd språk försvinner vid demens.



Kerstin Ivanov konstaterar att humor och glädje är lika viktiga element i såväl projektarbete som i vårdarbete.

(Foto: Barbro Nedermo)

